

הלכות זביה ומתנה

ענין אלו ההלכות לידע דין זוכה מן ההפקר היאך יקנה ובמה יקנה, ודין נותן מתנה ומקבל ואיזו מתנה חוזרת ואיזו אינה חוזרת. ובאור כל הדינין אלו בפרקים אלו.

הלכות זביה ומתנה פרק א

א. ההפקר כל המחזיק בו, זכה. וכן המדברות והנהגים הגדולים, כל שבהן הפקר, וכל הקודם בו זכה, כגון העשבים והעצים והפרות שלפרות אילנות שליער וכיוצא בהן.

ב. הצד דגים מן הימים והנהרות, או שצד עופות או מיני חיה הואיל ואין להם בעלים, זכה: ובלבד, שלא יצוד בשדה חברו; ואם צד שם, קנה. ואם היו הדגים בביכר שלבעלים, וכן חיה ועוף שבביכרים אף על פי שהוא ביכר גדול והוא מחסר צידה, הרי הן שלבעלי הביכרים; והצד משם, הרי זה גזלן.

ג. אבל הלוקח דגים מתוך מצודתו שלחברו כשהיא בתוך הים, או שלקח חיה ממצודתו כשהיא פרוסה במדבר הרי זה אסור מדברי סופרים; ואם היתה המצודה כלי, ולקח מתוך המצודה הרי זה גזלן.

ד. הפורס מצודה בשדה חברו, וצד בה חיה או עוף אף על פי שאין לו רשות לעשות דבר זה, קנה. ואם היה בעל השדה עומד בצד שדהו, ואמר זכת לי שדי קנה בעל השדה, ואין לבצל המצודה כלום.

ה. דגים שקפצו לתוך הספינה, קנה בעל הספינה: שזו כחצר המשתמרת היא, ואינה חצר המהלכת, שהמים הן שמוליכין אותה, ואינה הולכת מחמת עצמה.

ו. גר שמת, ולא הוליד בנים בישראל אחר שנתגיר אין לו יורשין; אלא כל הקודם והחזיק בנכסיו, זכה בהן, ואין בעל המצר יכול לסלקו בדמים, שזו פמתנה היא.

ז. שתי שדות בנכסי הגר, ומצר אחד ביניהן, החזיק באחת מהן לקנותה קניה. החזיק בה לקנות אותה ואת חברתה זו שהחזיק בה, קנה אותה; אבל חברתה, לא קנה. החזיק בה כדי לקנות את חברתה, לא קנה אחת מהן: חברתה, מפני שלא החזיק בה; וזו, מפני שלא החזיק בה כדי לקנותה.

ח. החזיק בה לקנותה ולקנות את חברתה ואת המצר שביניהן, או שהחזיק במצר לקנות את שתייהן הרי זה ספק; ואם בא אחר והחזיק בה לקנותה, זכה האחרון.

ט. וכן שני בתים זה לפנים מזה, שהחזיק באחד מהן לקנותו ולקנות את השני לא קנה אלא זה שהחזיק בו בלבד. החזיק באחד מהן כדי לקנות את השני, אף זה שהחזיק בו לא קנה.

י. המחזיק בשטר מנכסי הגר כדי לקנות הקרקע הכתובה באותו השטר לא קנה אלא השטר בלבד, לצור אותו על פי צלוחיתו וכיוצא בזה.

יא. שדה המסימת במצריה פיון שהכיש בה מבוש אחד,

קָנָה אֶת כָּלָהּ. וְאִם אֵינָה מְסִימַת בַּמִּצְרִיָּה קוֹנָה מִמֶּנָּה בְּאוֹתוֹ מִכּוּשׁ, כִּדִּי שְׂלִיךְ הַצֹּמֵד בְּשַׁעַת חֲרִישָׁה וַיַּחְזֹר. וְהַמִּצְרֹר וְהַחֲצָב שְׂמַתְחָמִין בּוֹ הַתְּחוּמִּין, מִפְּסִיקִין בְּנִכְסֵי הָגֵר; וְכָל הַמַּחְזִיק בְּשָׂדֶה, לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַמִּצְרֹר אוֹ עַד הַחֲצָב.

יב. כָּל הַמִּפְסִיק לִפְאָה, מִפְּסִיק בְּנִכְסֵי הָגֵר. כִּי־צַד: כַּגֹּן שֶׁהָיָה שָׁם נָחַל אוֹ אֶמֶת הַמַּיִם וְכִי־צָא בָּהֶן, לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַנָּחַל אוֹ עַד הָאֶמֶה. וְכָל הַמִּפְסִיק רְשִׁיטוֹת שַׁבָּת, מִפְּסִיק בְּנִכְסֵי הָגֵר, כַּגֹּן שֶׁהָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת רְשִׁיטוֹת הַיָּחִיד אוֹ כַּרְמְלִית; אֶפְלוּ הָיָה בֵּינֵיהֶם רְשִׁיטוֹת שְׁחוּלָקֶת לְגִטִּין.

יג. כָּל דָּבָר הַמִּפְסִיק לִטְמָאָה, מִפְּסִיק בְּנִכְסֵי הָגֵר. כִּי־צַד: כַּגֹּן שֶׁנִּכְנַס אָדָם לְבִקְעָה זֹו, וְטִמְאָה בְּבִקְעָה אַחֲרֵת בְּצִדָּהּ, וְאִינוּ יוֹדֵעַ אִם הִגִּיעַ לַמָּקוֹם הַטְּמָאָה אִם לֹא כָּל מָקוֹם שֶׁמַּחְזִיקִין אוֹתוֹ לִטְמָאָה, הֵרִי הוּא כַּמָּקוֹם אֶחָד מִחֲלָק בִּפְנֵי עֲצָמוֹ.

יד. בִּקְעָה גְדוֹלָה שֵׁישׁ בָּהּ שָׂדוֹת הֶרְבֵּה, וְכָלֵן שְׁלֹגֵר אֶחָד, וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן לֹא מִצְרֹר וְלֹא חֲצָב וְלֹא דָּבָר מַדְבָּרִים הַמִּפְסִיקִין, וּבָא אֶחָד וְהַחְזִיק בַּמָּקָצֵת הַבִּקְעָה לְקִנּוּת אֶת כָּלָהּ כָּל הַנִּקְרָא עַל שׁוֹם אוֹתוֹ הָגֵר, קוֹנָה אוֹתוֹ.

טו. גוֹי שֶׁמָּכַר מִטְּלָטְלִין לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ קָנָה מִטְּלָטְלִין מִיִּשְׂרָאֵל קוֹנָה בְּמִשְׁכָּהּ, וּמִקָּנָה בְּמִשְׁכָּה אוֹ בְּדָמִים. אֲבָל הַקֶּרֶקַע אִינוּ קוֹנָה אוֹתָהּ מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּשֹׁטֵר, וְאִינוּ מִקָּנָה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּשֹׁטֵר: שְׂאִין דַּעְתּוֹ סוּמְכָת אֶלָּא עַל הַשֹּׁטֵר.

טז. לְפִיכָף יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִן הַגּוֹי, וְנָתַן הַדָּמִים, וְקָדַם שְׂיַחְזִיק בָּהּ בֹּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהַחְזִיק בָּהּ כַּדָּרֵךְ שֶׁמַּחְזִיקִין בְּנִכְסֵי הָגֵר זָכָה הָאֲחֵרוֹן, וְנֹתֵן לְרֹאשׁוֹן אֶת הַדָּמִים: מִפְּנֵי שֶׁהַגּוֹי מֵעַתַּת שֶׁלָּקַח הַדָּמִים, סָלַק רְשִׁיטוֹ, וְיִשְׂרָאֵל לֹא קָנָה, עַד שִׁיגִיעַ הַשֹּׁטֵר לְיָדוֹ; וְנִמְצְאוּ נִכְסִים אֵלּוּ בְּנִכְסֵי מַדְבָּר כָּל הַמַּחְזִיק בָּהֶן, זָכָה.

יז. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בַּמָּקוֹם שְׂאִין בּוֹ מִשְׁפָּט יָדוּעַ לַמֶּלֶךְ; אֲבָל אִם דִּין אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁפָּטוֹ שְׁלֹא יִזְכֶּה בְּקֶרֶקַע אֶלָּא לְמִי שְׁכוּתָב שֹׁטֵר, אוֹ הַנּוֹתֵן דָּמִים, וְכִי־צָא בְּדָבָרִים אֵלּוּ עוֹשִׂין כְּפִי מִשְׁפָּט הַמֶּלֶךְ: שְׁכָל דִּינֵי הַמֶּלֶךְ בְּמִמוֹן, עַל פִּיֶּהֶן דָּנִין.

הַלְבוֹת וְכִיָּה וּמִתְנָה פֶּרֶק ב

א. נִכְסֵי גֵר שְׂאִין לוֹ יוֹרְשִׁים, וְנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, וְשָׂדֶה שֶׁמָּכַרָה הַגּוֹי לְיִשְׂרָאֵל וְעָדִין לֹא הַחְזִיק בָּהּ כָּלָם דִּינָם שׁוֹנָה: כָּל הַמַּחְזִיק בָּהֶם בְּדָרֵךְ מַדְרָכֵי הַחֲזָקָה שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהַלְבוֹת מְכִירָה קָנָה, חוּץ מֵאֲכִילַת הַפְּרוֹת.

ב. כִּי־צַד: הַלּוֹקַח קֶרֶקַע מִחֲבֵרוֹ, וְהַחְזִיק בָּהּ בְּאֲכִילַת פְּרוֹתֶיהָ קָנָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ; אֲבָל בְּנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, אוֹ נִכְסֵי הָגֵר אֶפְלוּ אֲכָל פְּרוֹת הָאֵילָן כְּמָה שְׁנִים, לֹא קָנָה לֹא גוֹף הָאֵילָן וְלֹא גוֹף הַקֶּרֶקַע, עַד שִׁיעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוֹף הָאֶרֶץ, אוֹ יַעֲבֹד עֲבוּדָה בְּאֵילָן.

ג. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁאֲכָלָה פְּרוֹת דָּקֵל שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבָא אַחֵר וְהַחְזִיק בְּאֵילָן בְּעֲבוּדָה שֶׁעָבַד בְּגוֹף הָאֵילָן; וּבָא מַעֲשֶׂה לְפָנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ זֶה הָאֲחֵרוֹן קָנָה.

ד. יֵשׁ דְּבָרִים רַבִּים שְׂאֵם הַחְזִיק בָּהֶן הַלּוֹקַח, לֹא קָנָה עָדִין;

ואם החזיק באחד מהן בנכסי הגר, או נכסי הפקר, וכיוצא בהן קנה. פיצד: המוצא פלטורין גדולים בנויין בנכסי הגר, וסיד בהן סיד אחד, או כיר בהן כיוור אחד, כמו אמה או יתר מכנגד הפתח קנה. הצר צורה בנכסי הגר, קנה. המציע מצעות בנכסי הגר, קנה. הנר את השדה בנכסי הגר, קנה.

ה. המפצל זמורות הגפן או שריגי האילנות וכפות התמרים בנכסי הגר אם דעתו לעבודת האילן, קנה; ואם דעתו להאכיל העצים לבהמה, לא קנה. פיצד: היה כורת מכאן ומכאן, הרי חזקתו שנתפון לעבודת האילן; היה כורת מרוח אחת, אינו מתפון אלא לעצים.

ו. וכן המלקט עצים ועשבים מן השדה אם דעתו לתקן הארץ, קנה; ואם לעצים, לא קנה. פיצד: לקט הגס והדק, הרי זה בחזקת שנתפון לתקן את הארץ; לקט הגס הגס, הרי זה בחזקת שנתפון לעצים. וכן המשוה פני הארץ אם דעתו לתקן הארץ, קנה; ואם דעתו להשוות מקום שיעמיד בו גרן, לא קנה. פיצד: היה לוקח עפר המקום הגבוה ונותנו למקום הנמוך, הרי זה מתקן הארץ. ראינוהו שאינו מקפיד על זה, אלא משליך העפר והצרורות בכל מקום בלא הקפדה הרי זה בחזקת שאינו מתפון אלא להשוות מקום לדיש.

ז. וכן הפותח מים לתוך הארץ אם לתקן הארץ, קנה; ואם לצוד הדגים, לא קנה. פיצד: עשה מקום שיכנסו בו המים בלבד, הרי זה מתפון לתקן הארץ; עשה שני פתחים אחד להכניס ואחד להוציא, הרי זה מתפון לצוד דגים.

ח. הבונה פלטורין גדולים בנכסי הגר, ובא אחר והעמיד להם דלתות קנה האחרון: שהראשון לא עשה בגוף הארץ כלום, והרי הוא כמי שעשה גל שלאבנים על גב הארץ שאינו קונה, שהרי לא הועיל בגדר זה, מפני שהוא רחב ביותר ומפלש; ואין צורת אותו הבנין מועלת, עד שיעמיד דלתות.

ט. המפיץ זרע לתוך התלמים, לא קנה: שבעת שהשליך הזרע, לא השביח כלום; ובעת שיצמח והשביח, שבח הבא מאליו הוא ואינו קונה.

י. היתה מחצה בנכסי הגר, ובא זה ועשה מחצה אחרת על גבה לא קנה: ואפלו נבלעה מחצה התחתונה, והרי העליונה קימת, שבעת שבנה לא הועיל, ובעת שהועיל מאליו בא המעשה.

יא. המחזיק בנכסי הגר ובהפקר, והוא אין דעתו לקנות אף על פי שבנה וגדר, לא קנה. העוֹדֵר בנכסי הגר, וכסבור שהן שלו לא קנה; עֹדֵר בנכסי גר זה, וכסבור שהן שלגר אחר הואיל ונתפון במעשיו אלו לקנות מן ההפקר, הרי זה קנה.

יב. היה משכון ישראל ביד הגר, וכשמת הגר בא ישראל אחר והחזיק במשכון מוציאין אותו מידו: שכיון שמת הגר, בטל שעבודו.

יג. היה משכון הגר ביד ישראל, ובא ישראל אחר והחזיק בו לוקח ממנו הראשון כנגד מעותיו, והאחרון קונה את השאר. במה דברים אמורים, בשלא היה המשכון בחצר הראשון; אבל אם היה בחצרו חצרו קונה לו שלא מדעתו כמו שבארנו בענין מציאה, ואין לזה האחרון כלום.

יד. גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו, והיו בהן עבדים גדולים קנו עצמן בני חורין. אבל העבדים הקטנים הרי הן כבהמה, וכל המחזיק בהן זכה; וכבר בארנו דרכי החזקה שיקנו בה העבדים.

זו. גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו, ושמעו שעדין לא מת, או שיש לו בן, או שאשתו מעברת כלן חיבין להחזיר. החזירו כלן, ואחר כך שמעו ששמועה הראשונה אמת היתה, ובראשונה מת, או מת בנו מקדם, או הפילה אשתו כל המחזיק בשניה, קנה; ובראשונה, לא קנה.

הלכות זכיה ומתנה פרק ג

א. הנותן מתנה לחברו אין המקבל זוכה בה, אלא באחד מן הדרכים שהקונה זוכה בהן במקחו: אם מטלטלין רוצה לתן לו עד שיגביה, או ימשך דבר שאין דרכו להגביה, או יקנה באחד משאר הדברים שהמטלטלין נקנין בהן.

ב. ואם קרקע או עבדים נתן לו עד שיחזיק בדרך שמחזיק הלוקח, או עד שיגיע שטר מתנה לידו. אבל בדברים לא זכה המקבל, אלא כל אחד מהן עדין יכול לחזור בו.

ג. מחל לחברו חוב שהיה לו עליו, או נתן לו הפקדון שהיה מפקד אצלו הרי זו מתנה הנקנית בדברים בלבד, ואינו צריך דבר אחר כמו שבארנו.

ד. וכן האומר לחברו מנה שיש לי בידי, תנהו לזה קנה, ואין אחד מהן יכול לחזור בו: בין שנתן המנה לזה בחוב שהיה לו אצלו, בין שנתנו לו מתנה, בין שהיה המנה חוב אצלו, בין שהיה פקדון בידו, כמו שבארנו.

ה. בדרך שאין צריכים עדים לענין מקח וממכר אלא לגלות הדבר בלבד, אם היתה שם טענה וכפירה כך במתנות ובמחילות, אין צריכין עדים אלא מפני המשקרים.

ו. כשם שהמוכר צריך לסים הממכר כמו שבארנו, כך הנותן. פיצד: הכותב לחברו קרקע מנכסי נתונה לה, או שפתב לו כל נכסי קנויין לה חוץ ממקצתן הואיל ולא סים הדבר שנתן לו, ואינו ידוע לא קנה כלום; ואינו יכול לומר לו תן לי פחות שבנכסיה, עד שיסים לו המקום שנתן לו. אבל אם אמר לו חלק כך וכך בשדה פלונית הואיל וסים השדה, אף על פי שלא סים החלק, נוטל אותו חלק, מן הפחות שבאותה השדה.

ז. כל הנותן מתנה על תנאי, בין שהתנה הנותן בין שהתנה המקבל, והחזיק המקבל וזכה בה אם נתקיים התנאי, נתקימה המתנה; ואם לא נתקיים התנאי, בטלה המתנה ויחזיר פרות שאכל: והוא, שיהיה התנאי כראוי.

ח. כבר בארנו שכל התנאין שיש במתנות או במקח וממכר: צריך שיהיה תנאי כפול, והיו קודם ללאו, ותנאי קודם למעשה, ויהיה תנאי שאפשר לקימו; ואם חסר אחד מכל אלו התנאי בטל, וכאלו אין שם תנאי. וכל האומר על מנת הרי זה כאומר מעכשו, ואינו צריך לכפל התנאי.

ט. כֹּזֶה הוֹרוּ מִקְצֵת הַגְּאוּנִים, וְלֹזֶה דַּעֲתִי נוֹטָה. וְרַבּוֹתֵי הוֹרוּ שְׂאִין צָרִיף לְכַפֵּל אֶת הַתְּנָאי וּלְהַקְדִּים הֵינן לֵלְאוּ, אֲלֵא בְּקִדּוּשֵׁין וְגִטִּין בְּלֶכֶד; וְאֵין לְדַבֵּר זֶה רְאִיָּה.

י. הַנּוֹתֵן מִתְּנָה עַל מְנָת לְהַחְזִיר, הָרִי זֶה מִתְּנָה: בֵּין שֶׁהַתְּנָה לְהַחְזִירָה מִיד, בֵּין שֶׁהַתְּנָה לְהַחְזִירָה בְּזִמָּן קָצוּב, אוֹ כָּל יָמֵי חַיָּיו שְׁלֹא־אֶחָד מֵהֶם, אוֹ כָּל יָמֵי חַיָּיו שְׁלִפְלוּנֵי הָרִי זֶה מִתְּנָה, בֵּין בְּמַטְלָטְלִין בֵּין בְּקִרְקָע; וְאוֹכֵל פְּרוֹת כָּל זִמָּן הַמִּתְּנָה.

יא. הָאוֹמֵר לְחַבְרוֹ שׁוֹר זֶה נָתַן לָךְ בְּמִתְּנָה עַל מְנָת שֶׁתַּחְזִירָהוּ, הַקְדִּישׁוּ וְהַחְזִירוּ הָרִי זֶה מִקְדָּשׁ וּמִחֹזֶר. אָמַר לוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּחְזִירָהוּ לִי אֵינוֹ קִדּוּשׁ, שְׁלֹא הַתְּנָה עָלָיו אֲלֵא שֶׁיַּחְזִיר לוֹ דָּבָר הָרְאוּי לוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.

יב. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְתַן מִתְּנָת חֲנָם לַגּוֹי, אֲבָל נּוֹתֵן הוּא לַגֵּר תּוֹשֵׁב: שְׁנַאֲמַר "לַגֵּר אֲשֶׁר-בְּשַׁעְרֶיךָ תִּתְּנָנָה וְאֶכְלָה, אוֹ מָכֹר לְנֹכְרִי" (דְּבָרִים יד, כ"א) בְּמִכִּירָה, וְלֹא בְּנִתְיָנָה. אֲבָל לַגֵּר תּוֹשֵׁב בֵּין בְּמִכִּירָה בֵּין בְּנִתְיָנָה, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מַצּוּה לְהַחְיוֹתוֹ: שְׁנַאֲמַר "גֵּר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ" (וִיקְרָא כ"ה, ל"ה), כִּלּוּמֵּר לֹא יִהְיֶה זֶה הָעַנִּי פְּחוּת מִגֵּר תּוֹשֵׁב שֶׁהוּא חֵי עִמָּךְ.

יג. הַנּוֹתֵן מִתְּנָה לְעֶבֶד, אוֹ לְאִשָּׁה קָנָה הַבֶּעַל וְהָאָדוֹן: אֲלֵא שֶׁהָאָדוֹן קוֹנֶה הַגּוֹף, וְהַבֶּעַל קוֹנֶה אוֹתָהּ לְפָרוֹת. נָתַן מִתְּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שְׂאִין לְבַעֲלָהּ בָּהּ רְשׁוּת, וְלְעֶבֶד עַל מְנָת שְׂאִין לְרַבּוֹ בָּהּ רְשׁוּת קָנָה הָאָדוֹן, וְקָנָה הַבֶּעַל.

יד. אֲבָל הַנּוֹתֵן מִתְּנָה לְאִשָּׁה אוֹ לְעֶבֶד, וְהַתְּנָה הַנּוֹתֵן בְּגוֹפָהּ שֶׁלִּמִּתְּנָה שֶׁתִּהְיֶה לְכֶף וּלְכֶף לֹא קָנָה הָאָדוֹן וְלֹא קָנָה הַבֶּעַל.

טו. פִּיּוּצָא: הַנּוֹתֵן מִתְּנָה לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ הָרִי הַמַּעֲוֹת הָאֵלּוּ נִתְּוִנִים לָךְ בְּמִתְּנָה עַל מְנָת שֶׁתֹּאכְלִי בָּהֶן וְתִשְׁתִּי בָּהֶן, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתִּלְבָּשִׂי בָּהֶן אוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי בָּהֶן מֵה שֶׁתִּרְצִי בְּלֹא רְשׁוּת בְּעִלְיָךְ לֹא קָנָה הַבֶּעַל. וְכֵן אִם אָמַר לְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁתֹּאכֹל בָּהֶן וְתִשְׁתֶּה בָּהֶן, עַל מְנָת שֶׁתַּצֵּא בָּהֶם לְחֵרוֹת לֹא קָנָה הָאָדוֹן. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.

טז. הַנּוֹתֵן כָּל נִכְסָיו לְעֶבְדּוֹ מִתְּנָה קָנָה עַצְמוֹ, וְיִצָּא בֶּן חוֹרִין, וְקָנָה שְׂאֵר הַנִּכְסִים. וְאִם שִׁיר כָּל שֶׁהוּא, אִפְּלוּ מַטְלָטְלִין לֹא קָנָה כָּלוּם: שְׂאִין זֶה גִּט חֵרוֹת גָּמוּר, שֶׁהָרִי שִׁיר בּוֹ בָּגֵט; וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחֲרַר, לֹא קָנָה כָּלוּם.